

Богдалина Братанова

**ТЪРНОВСКИЯТ ПЕРИОД НА ДЕТСКОТО
СПИСАНИЕ „МЛАДИНА“ (1891–1915)
/ХУДОЖЕСТВЕНИ АСПЕКТИ/**

Bogdalina Bratanova

**THE TARNOVO PERIOD OF THE CHILDREN'S MAGAZINE "MLADINA"
(1891–1915). /ARTISTIC ASPECTS/**

Abstract: The “Mladina” [“Младина”] (1891–1915) magazine has a considerable role in Bulgarian cultural history. It is an illustrated issue with significantly and entertaining content basically oriented towards the young readers. The decoration of the magazine follows the spirit of the classicism, which is typical for the end of the 19th and the beginning of the 20th century. It contains combination between ready type forms and original graphic drawings or decorative elements. It is worth mentioning that the “Mladina” magazine had the longest history among the other children’s periodical issues during the period. It was edited and circulated in different big Bulgarian cities including Veliko Tarnovo. This article focuses the attention precisely on the specific features of the magazine during its Tarnovo period.

Keywords: *Bulgarian periodical, children’s magazines, education, illustration and decoration, classical and modern, Bulgarian publishers, Bulgarian painters, imprints, engravings.*

Времето след Освобождението на България е наситено със значими събития и преобразувания: подем на националното съзнание, бързо сменящ се облик на градовете, развиваща се индустрия, културно обновяване, възход на образованието и изкуствата.

Българският периодичен печат от онова време може да се нарече огледало на нацията, което ни дава представа за духа на епохата, за културната ситуация, за художествените и естетически нагласи и настроения. Вестниците и списанията отразяват възгледите, мислите и търсенията на тогавашните интелектуалци. Те са израз на стремежа им за образованост и познание, разкриващи един свят на отминала епоха, нагласа и култура.

Първите следосвободенски списания¹, извън политическите, са основно с популярен, общо-образователен и дори поучителен характер. Те имат за цел да коментират националните интереси, да защитават образователни идеи и просвета като абсолютно необходими за подобряване положението на народа. За просветната функция на печата свидетелства и фактът, че изданията са създавани от учители, просветители и възрожденски дейци.

В самото начало повечето издания у нас са със сравнително кратък живот, поради недостига на материални и интелектуални сили у техните издатели. Характерно за онова време е, че едно и също

¹ Подробна систематизирана информация за печатниците, печатарското изкуство и книгоиздаването по време на Освобождението, както и след това, се открива в изследователските трудове на проф. Ани Гергова и проф. Лъчезар Георгиев. – Б.а. Б.Б.

лице съвместявало различен род дейности: на издател, печатар, фотограф, гравьор, типограф, разпространител и така нататък.

През 90-те години на деветнадесети век периодични издания се появяват в почти всеки град у нас. Повечето от тях скоро след появата си спират да излизат, като впоследствие често продължават съществуването си под друга форма или под друго име, понякога дори на друго място, поради недостиг на сили и възможности. По-трайни са политическите издания, докато за останалите е доста трудно да просъществуват.

Тясно обвързано с пресата е изкуството на книжната графика, която неизменно присъства по кориците и страниците на изданията. По отношение на стилового доминиране в изобразителното изкуство след Освобождението навлизат влияния от западноевропейския романтизъм и класицизиращата образност. Напълно естествен, логичен и закономерен процес е стремежът на будните умове у нас, които се обръщат към културните достижения на Европа за образование на нацията. Този техен стремеж ние откриваме по страниците на периодичните издания, излизали през този период.

Като значим издателски център в страната по онова време се оформя Търново² – град със славно историческо минало и културно наследство, където се издават едни от първите следосвобожденски вестници и списания. Старата столица е важен културен, художествен и просветен център. След Освобождението градът става притегателна точка за развитието на издателската, печатарската и книжовната дейност. Първата печатница в Търново е на видния възрожденец Любен Каравелов³, който я пренася от Букурещ, непосредствено след 1879 г. От Освобождението до 1905 г. най-голямата и добре оборудвана е печатницата на Панайот хаджи Панайотов⁴, който по-късно (1912–1913) се преселва във Варна.

Списание „Младина“⁵ (1891–1915) е научно-забавно списание с картинки, насочено към младежката аудитория, отличаващо се със задълбоченост и сериозен поглед към образователните проблеми. То е едно от най-старите и най-популярни илюстрирани списания у нас, единственото най-дълго просъществувало измежду детските издания – успява да излиза последователно цели 23 години. Съставено и редактирано от народни учители, то е помощник в работата на началния учител и възпитател във всекидневната му дейност. Неговата цел⁶ е: „Да подбуди желанието на младежите към четене на добри и полезни книги и да ги подкани на работа“⁷. Самото му име насочва погледа към образованието

² Тогава градът се е наричал само „Търново“, а след 1965 г. е добавено „Велико“. – Б.а. Б.Б.

³ За печатницата на Любен Каравелов подробна информация се открива в изследователските трудове на проф. Ани Гергова и проф. Лъчезар Георгиев. – Б.а. Б.Б.

⁴ За печатаря Панайот хаджи Панайотов – подробна информация за него се открива в: **Георгиев, Л.** Книга и печатни комуникации. Велико Търново. 2009, с. 183–184.

⁵ „Младина“ (1891–1915) е научно-забавителен вестник с картинки за младежи от двата пола. Ред. и изд. дружество „Отец Паисий“, Шумен, п-ца „Искра“ (дружество „Отец Паисий“ е в Казанлък по информация на самото издание, а не в Шумен, както е посочено от Иванчев). Едно от най-старите и популярни детски илюстрирани списания у нас, редактирано от народни учители, възпитало няколко поколения деца. Цел: „Да подбуди желанието на младежите към четене на добри и полезни книги и да ги подкани на работа“. Подпомага началните учители в работата им за нравственото и естетическото възпитание на младите. Помества: поучителни разкази, художествени цветни картини, изработени в чужбина, четива из живота на животните, напътствия за правене на опити, образци за рисуване, задачи, ребуси, детски игри и др. Между сътрудниците: Цани Гинчев, Ив. Вазов, Ц. Церковски, К. Величков, Дора Габе, Т. Н. Шишков, Ек. Манчева, Л. Бобевски, Ал. Божинов, Ив. Енчев (Видю), Ем. Манолов и др. (Виж: Български периодичен печат 1844–1944. Анотиран библиографски указател. Състав. Д. П. Иванчев. Т. I: А–М. С., 1962, с. 492. Информация се открива и в: **Иванов, С.** Българска детско-юношеска периодика 1878–1944. С., 1992, с. 103–106).

⁶ Интересно пояснение се открива в началото на втората годишнина на изданието, където се казва следното: „Целта на весника е да подбуди желание на младежите към четена на добри и полезни книги и да ги подкани на работа. Който обича да чете, той си развива ума и облагородява сърцето. Полезните книги са най-добрите другари на младежите. За това „Малдина“ ще поднася на читателите си помалко от всичко. В „Малдина“ читателят ще намери добри примери, на които трябва да подръжава. На места ще описва лошите и развалени хора, от които трябва да взима предвид, дали е хубаво да прави като тях. Всичко това ще е написано на лек и разбираем език, освен това весникът ще бъде украсен с много хубави картинки...“.

⁷ Български периодичен печат 1844–1944. Т. I: А–М. С., 1962, с. 492.

на младата публика. Помества основно поучителни разкази, приказки и повести, четива за живота на животните и много други български и преводни литературно-художествени произведения за деца.

След Освобождението се оформят и т.нар. кооперативни издателско-печатарски сдружения в по-големите градове в страната с цел подпомагане на определена дейност, каквото е именно дружеството, което издава „Младина“. Интересен момент за списанието⁸ е, че през годините на своето съществуване то е отпечатвано последователно в различни градовете на страната. Списанието се издава през цялото време от казанлъшкото дружество „Отец Паисий“, чийто председател събира, подбира и редактира материалите. Първоначално списанието започва да излиза в град Русе, след това се пренася в Търново, после продължава в Габрово, за да се появи в Казанлък и накрая излиза немалко време и в Пловдив. Този момент явно е продиктуван от икономически и финансови условия, дадености и възможности на самите създатели, търсещи оцеляването на своята идея.

Списание „Младина“ излиза в град Търново през своята годишнина II и III, която обхваща цялата 1893 г. Излиза на всяко 15 число на месеца, в една печатна кола, като се печата в най-голямата печатница (наричана тогава „соро-печатница“) в града и региона, собственост на Панайот хаджи Панайотов. Интересен момент, но и често срещан в онези дни, е, че на корицата на изданието от началото, от годишнина I, е упоменато като „вестниче“, а по късно – от годишнина IV, вече се води „списание“. Може да се допусне, че това се дължи на известно лутане и неяснота в дефинирането на понятията и разбиранията за вестник и списание, което е съвсем естествено за този начален период на прохождение на нашата периодиката.

По отношение стилистиката на украсата, списанието следва като цяло духа на типа украса, характерна за периода, заета от изкуството на класицизма и романтизма, изразяваща се в комбинацията от типови готови форми и декоративни елементи, с директни препечатки на изображения от западни издания, съчетани с авторски графични рисунки и изображения. Украсата по страниците са в черно-бяло, като кориците обикновено са отпечатани на разноцветни хартии.

В „Младина“, както и в другите български периодични издания, прави впечатление, че корицата от годишнина I е оформена със стандартен типографски шрифт и набор, представляващ орнаментална рамка. Илюстрациите по страниците са оскъдни, пестеливи и шаблонни, препечатани от готови клишета и често заемат цялата страница. Те се свеждат до оформление на корицата и заглавната страница (обикновено наподобяваща корицата, но по-опростена), стандартни заглавия и текстове, декорирани със семпъл, формален флорален или фризов орнамент. Основната украса е черно-бялата графична рисунка, мотив или обикновена препечатка, като постепенно навлизат все повече и по-обогатени украсни елементи, частично или цялостно връзани в текста⁹.

Корицата на списание „Младина“ от годишнина II (илюстр. 1) представлява по-скоро стандартна декоративна рамка, за която е използвано готово типографско клише, което обрамчва заглавието с орнамент, наподобяващ шевица и опростени флорални мотиви по краищата. В средата е разположена цялата информация за изданието. Заглавната страница, която следва корицата, е оформена с орнамент или флорален мотив по подобие на корицата, но с по-малко орнаменти. Ако сравним с корицата от предходната годишнина, с която списанието излиза за първи път в Русе, тя е с определено по-богат и пищен мотив.

Характерно е, че през година II по времето, когато излиза в Търново, в изданието се наблюдават тенденция и стремеж към обогатяване, увеличаване наличието на концовки, винетки, заставки, главни букви и графични изображения по страниците в сравнение с предходния, русенски период. За потвърждение на това в самото заглавие се упоменава: „Вестник с картини за младежи от двата пола“, а по-късно то се променя в „Научно-забавителен вестник, картини за младежи от двата пола“, докато към края на века се трансформира само в „Списание за деца“, което задава на читателя предварителната нагласа за илюстрирано детско издание. През този период са използвани предимно препечатки и готови клишета на мотиви и графични илюстрации на западни творци. Готовите

⁸ Цялото издание може да се види онлайн на: <http://lit.libsofia.bg/bg/lister.php?iid=DO-8L0002775>

⁹ Интересни факти, които се откриват в списанието относно използваните мотиви като допълнително пояснение за читателите, са например: Год II, кн. III, 1892 – Сп. „Младина“ посочва, че поради холерата в Германия клишетата за картините за тази книжка не са пристигнали и ще се отпечатат допълнително в следващата книжка. Също така, например от година II, кн. I, V и VI, от печатницата изчезва богатият типографски шаблонен орнамент, който рамкира корицата и е запазен само шрифтът на заглавието.

изображения най-вероятно са препечатвани също така и от чуждестранни издания или албуми. Откриват се все повече задачи, ребуси, графични рисунки, илюстрации, гатанки, скрити картинки към текстове и истории без думи в черно-бяло, а по-късно и в цветна продукция, изработени вече и от български автори. За някои може да се допусне, че самият автор на литературния текст е илюстрирал, за да бъде визуализиран за децата. Но като цяло това са неподписани детски рисунки към разкази и приказки, като за някои може да се предположи, че са на Александър Божинов, който е от първите наши художници карикатуристи и илюстратори, работили за изданието.

Обикновено в отстъпа на текста се разполага малък орнаментален мотив, а началната буква представлява флорално оформен инициал (илюстр. 2). Украсните елементи по страниците се обогатяват и усложняват с времето с цели илюстрации, с винетки, разположени в отстъпа на началната страница, или по средата на текста, с концовки в края на текста, които имат за цел да запълват свободните бели полета по страниците, но също и да красят и да привличат вниманието на малкия читател. Използвани основни и предпочитани тематични мотиви са различни фигури и елементи, отразяващи просветителските тенденции и идеи, произведения с религиозна насоченост и свързани с образованието, възпитанието и просветата. Някои картинки са сурови, изчистени, изобразяващи деца, които се трудят или са представени в различни ситуации (илюстр. 3). Други – за да бъде забавно, се състоят от цели илюстрации в комично развиващи се последователни действия или истории без думи, само в картинки (илюстр. 4). Може да се допусне, че някои от тези комични рисунки са основоложници и предобрази на съвременния жанр „комикс“. Те представляват отделни разкази рисунки, като краткият текст е поместен под изображението – обикновено четири или пет последователни изображения на страница или страници, показващи действието в развитие, с кратък разказ (илюстр. 5). Освен тях се откриват и препечатани изящни картини с образи на деца, с професионална моделировка, светлосенъчно обработване и анатомични и пропорционални изработки. Поместени са и наглед схематични, наивистични изображения, вероятно дело на самоука ръка, без висока художествена стойност, с цел единствено онагледяване на даден текст. Множество подобни примери могат да се открият по страниците на списанието в течение на книжките, излизали през годините.

Характерно е също, че някои оформителски мотиви, елементи и детайли се откриват и в други детски издания, излизали през този период, което свидетелства, че клишетата са циркулирали и са били ползвани между различните печатници в страната или са били размножавани от предварително създадена (закупена) матрица.

В течение на годишнините се наблюдава, че българските творци се стремят първоначално да копират и съответно впоследствие да изработват самит изображенията, илюстрациите и украсата на книжките. Често те са наивистични, самият автор е и в ролята на художник, което е сравнително често срещано явление за времето. Вече в един малко по-късен период художниците, работили за „Младина“ са известни и изявени български имена: Антон Митов¹⁰, който започва да изработва корицата за следващата, III годишнина; Александър Божинов¹¹ рисува през годините илюстрации и рисунки, както и забавни задачи, ребуси, гатанки и различни игри за децата, като от 1896 г. нататък се открива

¹⁰ **Антон Митов** (1862–1930) живописец и изкуствовед. Завършва през 1885 г. Академията за изящни изкуства във Флоренция. Дългогодишен гимназиален учител по рисуване у нас. Радетел за откриването на Рисувалното училище, преподавател, а по-късно професор по история на изкуствата, както и дългогодишен директор. Изявява се като художествен критик чрез множество статии в пресата от онова време. Автор на първия труд по история на изкуствата у нас. Заедно с Иван Мърквичка са редактори за първото списание у нас за изобразително изкуство. Един от основоположниците на светското български изкуство. Организатор на първите художествени изложби у нас. Митов е водеща фигура, която остава дълбоки следи в културния и обществен живот от онзи период. (Виж: Енциклопедия на изобразителните изкуства в България, том 2., с. 107).

¹¹ **Александър Божинов** (1878–1968) е български художник, публицист и писател, един от авторитетите в областта на карикатурата и илюстрацията, смятан за основател на карикатурата като изкуство в България. Завършва живопис в София, а след това учи в Мюнхен, Германия. Една от основните фигури при съставянето, издаването и редактирането на хумористичния вестник „Българан“ (1904–1909), а по-късно – и на едноименното списание „Българан“ (1916–1924). Неговите карикатури се отличават с разнообразните си теми и остроумния текст. Едни от най-популярните му произведения в карикатурата са срещу личния режим на Фердинанд, а редовни герои са Пижо и Пендо, които по това време са се превърнали в постоянни герои на народното творчество. След 9 септември 1944 г. основна негова тема става защитата на мира. Пресъздава типични трудови герои. През своята кариера той рисува и множество живописни картини, пише стихове, фейлетони и художествена критика. (Виж: Енциклопедия на изобразителните изкуства в България, том 1, с. 102–103).

неговият подпис; следва Иван Енчев-Видю¹², който със своите символистични концовки и заставки представя тенденцията на навлизащия символизъм и модерните тенденции след 1900 г. Особено след 1906–1907 г. списанието търпи промени, като започва да става по-люксово, по-богато и по-модерно, увеличава се изобразителният материал, линията на рисунъка се изчиства. Появата му през 1911 г. е с обновена корица и концепция, която се изразява в плетенични мотиви в духа на старобългарските книги и миниатюри, присъстват и български шевици, с което сякаш се търси връщане към националното минало. Страниците са все повече наситени с разнообразни и разнотипни визуални образи, което доказва, че създателите са успели да развият, обогатят и утвърдят с времето изданието.

При цялостно проследяване на годишнините, прави впечатление, че в съвсем начален период, изображенията и украсата в изданията са без отношение към съпътстващия текст. Но постепенно художниците започват да се стремят все повече идеята и замисълът на литературния текст да кореспондират на визуалната интерпретация, която разкрива идейно-образното съдържание на литературната творба. С наличието на текстове, които са придружени от илюстрация, личи търсенето на връзка между текст и образ.

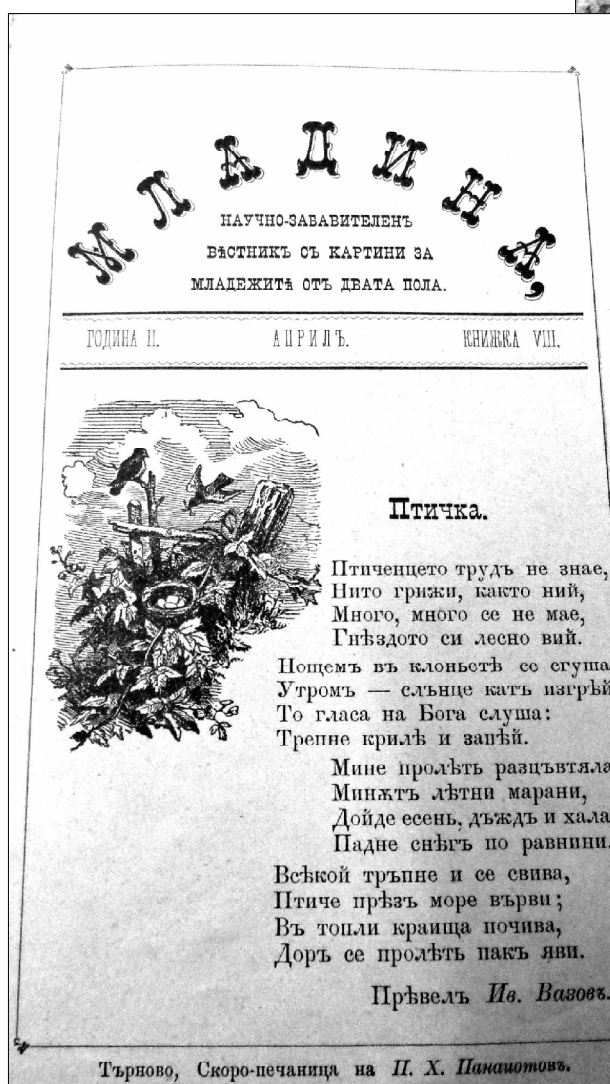
През цялото време на своето съществуване списание „Младина“ остава вярно на основната си идея – да е в помощ на учителите, на образователната и възпитателната цел, да насочва и създава у малкия читател любов към познанието и формиране на положителни качества и умения с текст и изображение едновременно.

По отношение на неговото визуално оформление и цялостна художествено-илюстративна концепция и идея през година II, когато „Младина“ излиза в Търново, може да се констатира, че материалът, който в началото е като цяло по-скоро беден, еднообразен и шаблонизиран, търпи обогатяване и усложняване, макар и с наличието на известна разнотипност и хаотичност. Авторите решения се изравняват по обем с използваните готови клишета и препечатките. През годините, изданието търпи стилистични, изобразителни и идейни промени към обогатяване и следане на тенденциите на своето време. То е сред пионерите във визуалното оформление на детски периодични издания у нас. За периода на своето съществуване „Младина“ запазва своята цялост и единност, стилистична линия и идея. Също така се забелязва, че оформителите наблягат на визуалното решение, на рисунката на корицата, на илюстрациите, на отделните изображения, на цялостната декорация, имайки предвид тяхното предназначение. Стремехът към обогатяване на илюстративния материал цели да привлича и задържа вниманието на децата, техния интерес и любопитство, като едновременно с това възпитава и образува. Поради това списанието е с безспорен принос както към образованието, така и към културния и художествения живот в България от онова време.

От ноември 1894 г. с годишнина III корицата се променя. Тя е вече оформена с богата флорална рамка, в която е разположено заглавието. Година IV начева от септември 1894, като книжка I излиза вече в Габрово. Забелязва се все по-обогатен типографски елемент в рамката на корицата, също така се променят и наборният шрифт, композицията и оформлението.

С проследяването на книжното оформление в детското списание „Младина“, излизало след Освобождението на страната, достигахме до извода, че през този начален период преди всичко то се утвърждава като основно сред детските списания, предназначени за младата читателска аудитория, и следва своя път на развитие и усъвършенстване. В своята цялост изданието се вписва в художествения контекст на времето, първоначално с масовата класицизираща и романтична тенденция, а впоследствие и със символистични влияния. Немалко от излизалите други детски издания през периода подражават и следват модела на „Младина“, като например детските ученически списания „Другарка“, (1903–1908), „Светулка“ (1904–1947), „Звезда“ (1892–1914), „Китка“ (1983–1894), „Извор“ (1892–1896) и други.

¹² **Иван Енчев-Видю** (1882–1936) учи в Рисувалното училище, но не го завършва. По-късно прекарва две години в Мюнхен (1906–1908), където изучава изкуството на големите майстори и се увлича по символизма. Той е изключително интересна личност, ангажирана в различни поприща в областта на културата и изкуствата: художник, писател, литературен и художествен критик, археолог и етнограф, преподавател по рисуване. Освен живопис той работи и декоративно изкуство, изучава археология, рисува карикатури и детски списания с ребуси, картини и разнообразни илюстрации, пръснати из множество вестници, списания и сборници. (Виж: **Станчев, С.** Из живота на Иван Енчев-Видю // Мир, 1936, № 10838, с. 3; **Георгиева, М.** Иван Енчев-Видю и приносите му към българската художествена култура. // Проблеми на изкуството, 1989, бр. 1, с. 54–59).

1. Първата корица на сп. „Младина“, 1992

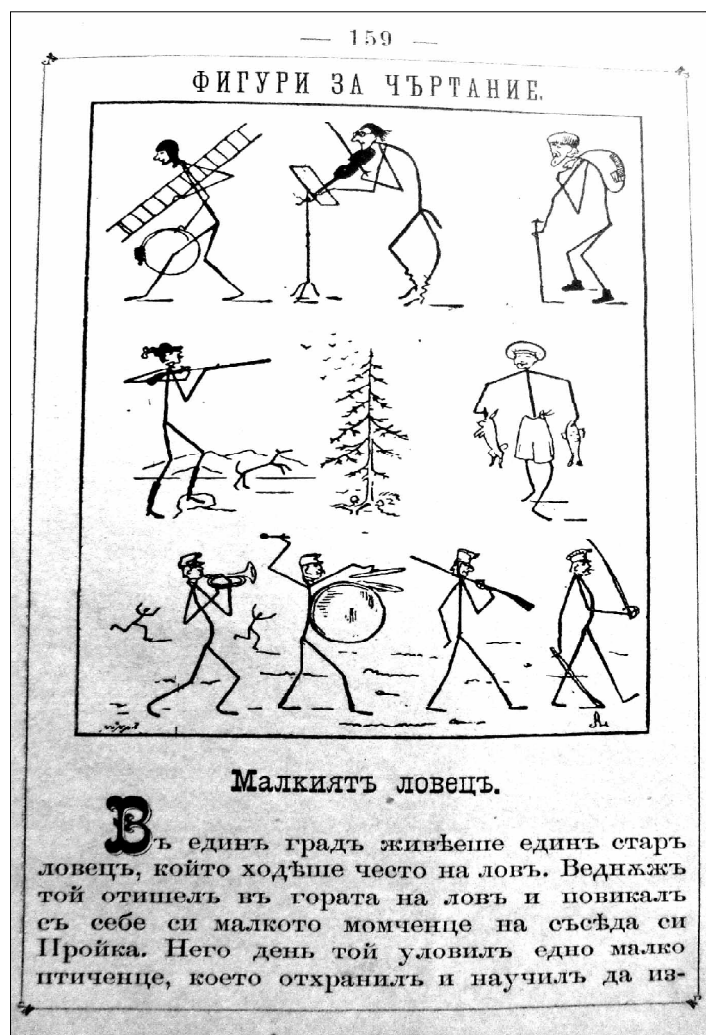
2. Флорално оформен инициал от
год. II, 1892, кн. VIII, стр. 2

4. Илюстрация, год. II, VII, стр. 114

3. Илюстрация, год. II, кн. I, стр. 1

5. Примерни фигури за чертане,
год. II, IX-X, стр. 159